

**Conf. univ. dr. Cristian Ștefan Liusnea,
Facultatea de Educație Fizică și Sport,
Universitatea „Dunărea de Jos” din Galați**

INFLUENȚA GREACĂ ÎN SISTEMUL DE EDUCAȚIE DIN ȚARA ROMÂNEASCĂ LA SFÂRȘITUL SECOLULUI AL XVII-LEA ȘI ÎNCEPUTUL SECOLULUI AL XVIII-LEA

Abstract: *In this paper, we wish to contribute to the understanding of the presence of personalities of Greek origin in the Romanian Orthodox cultural space, during the 17th and 18th centuries, and the important role they played, in many fields, one of which being education. It is interesting, we believe, that whether they, were hierarchs (Bishop Mitrofan), teachers (Sevastos Kimenites, Neofit Pathelarios, Marcu Porfiropol the Cypriot etc.), physicians (Ioan Molybdos Comnenul, Iacob Pylarino, Pantaleon Caliarchi etc.), artists (the painter Constantinos), or diplomats, they defended the interests of the Romanian Country. Additionally, they influenced the models they understood and brought with them into the Romanian space from the places where they themselves had been formed, such as: Trebizond, Crete, Venice, Bologna, Padua, Rome, Constantinople, Vienna, Halle, Leipzig, Frankfurt, Paris, Kiev, Moscow, etc. The motivations for this were multiple, but we believe that the foundation was the solidarity of those who were aware of belonging to the same Christian space, whose boundaries transcend, through culture, the political space. Additionally, it was certainly the desire to carry forward the spiritual legitimacy of the Byzantine Empire and its capital through the Patriarchate of Constantinople, as a cultural-spiritual resistance against Ottoman, Muslim, pagan domination.*

Keywords: *education, Constantin Brâncoveanu, Orthodox cultural space, Romanian Country, Academy.*

În perioada secolelor al XVII-lea și al XVIII-lea, Țara Românească, care se afla în spațiul creștin și european ce a cunoscut schimbări în domeniul evoluției politice, a trebuit să ducă o politică abilă în plan diplomatic, profitând de tendința generală – de echilibru al puterii. Să ne amintim că, la începutul secolului al XVII-lea, în Europa, Regatul spaniol a pierdut supremația în plan politic și s-au impus ca mari puteri, Anglia, Franța și Olanda. Pacea din Westfalia (1648) a introdus ideea „echilibrului puterilor” și pe cea a „rațiunii de stat”, ce vor domina scena politică internațională. În 1683, Imperiul Otoman a încercat asediarea Vienei, dar înfrângerea lui a însemnat și începutul decăderii, urmată de o luptă de succesiune între Imperiul țarist și cel Habsburgic. Țara Românească a fost prinsă cumva la mijloc, domnitorii români fiind fideli celor de aceeași cultură, civilizație și credință cu a lor.

În lucrarea de față, revenim¹ la problematica sistemului de educație din Țara Românească, la nivelul sfârșitului secolului al XVII-lea și începutul celui următor, de data aceasta accentul căzând pe influența grecească asupra acestuia.

Secol al umanismului românesc, secolul al XVII-lea este legat de evoluția sistemului de educație sub influența modelelor grecești, care continuă perspectiva unui Bizanț după Bizanț, apărând acum școli mănăstirești și domnești (cum este, de exemplu cea de la Mănăstirea „Sf. Sava”²), pentru care sunt gândite programe coerente, în care erau incluse: studiul limbilor clasice, literatură, istorie, medicină, filosofie, astronomie etc. În același timp, trebuie să amintim școlile ce funcționau în mănăstirile „Sfântul Gheorghe Vechi” și Colțea, cu programe ce pregăteau dieci pentru cancelariile domnești, precum și preoți și diaconi.

1. Cristian Ștefan LIUȘNEA, „Contribuția domnitorului Constantin Brâncoveanu la dezvoltarea sistemului de educație din Țara Românească”, în: *Teologie și educație la Dunărea de Jos*, vol. 13, Editura Arhiepiscopiei Dunării de Jos, Galați, 2015, pp. 546-551, care a apărut, din păcate, fără aparatul critic, astfel că vom relua și câteva informații pentru care vom indica sursele.

2. Mioara ZGIBEA-TURCU, „Aspecte ale învățământului bucureștean până în secolul al XVIII-lea”, în: *București. Materiale de Istorie și Muzeografie*, vol. I, București, 1964, p. 375.

Școli funcționau și în alte orașe decât București, cum se întâmpla la Târgoviște, unele chiar în mediul rural și cele mai multe erau dotate cu biblioteci impresionante, din care nu lipseau lucrări contemporane, achiziționate din centre universitare europene. Astfel, sunt remarcabile colecțiile bibliotecilor găzduite de spațiile Mănăstirii Mărgineni³, ctitoria lui Constantin Cantacuzino, și ale Mănăstirii Hurezi, ctitorită de Constantin Brâncoveanu⁴, unde biblioteca a fost organizată cu ajutorul cancelarului domnesc, Nicolae da Porta. Biblioteca a fost achiziționată cu suma de 600.000 taleri, de către Alexandru Mavrocordat Exaporitul (1641-1709), profesor la Academia din Constantinopol și mare dragoon al Porții.

Toate acestea vor conduce la modernitate, la nivel cultural, care pregătea societatea românească pentru secolul următor, acea „epocă a luminilor” sau Aufklärung, respectiv a Iluminismul timpuriu⁵.

Pentru a surprinde această evoluție interesantă și complexă și a înțelege mai bine rolul influenței grecești, condiționați fiind de spațiul acestui studiu, ne vom opri analiza la o domnie importantă, cea a domnitorului Constantin Brâncoveanu (1688-1714), originar dintr-o familie cu rădăcini grecești, cea a Cantacuzinilor⁶. Acesta provenind din rândul noii mari boierimi, cu „deschiderea [...] către Occident”⁷, unde și-a trimis fii să studieze în Apus. Vorbim de marele centre universitare ale vremii: Trapezunt, Creta, Veneția, Bologna, Padova, Roma, Constantinopol, Viena, Halle, Leipzig, Frankfurt, Paris, Kiev, Moscova ș.a. Această realitate este o normalitate, în spațiul european, așa cum avea să constate Nicolae Iorga: „Viața unui popor e neconținut amestecată

3. Radu Ștefan VERGATTI, „Începuturile bibliotecii de la «Academia Domnească de la Sfântul Sava» și Stolnicul Constantin Cantacuzino”, în: *Biblioteca Bucureștilor*, an I, nr. 4. București, 1998, p. 6.

4. Nicolae IORGA, *Hîrtii din arhiva Mănăstirii Hurezului precum și din a Protopopiei Argeșului, din a boierilor Brîncoveni și a altor neamuri găsite în casele proprietății din Brîncoveni*, București, 1907, p. I și urm.

5. N. IORGA, *Histoire des Romains et de leur civilisations*, Henry Paulin, Paris, 1920, p. 195.

6. Nepot de soră al domnului Șerban Cantacuzino (1678-1688).

7. Petre P. PANAITESCU, *Începuturile și biruința scrisului în limba română*, Editura Academiei, București, 1965, p. 204.

*cu viețile celorlalte, fiind în funcțiune de dânsle și înrâurind neconținut viața acestora*⁸.

Tinerii se întorceau apoi acasă cu educația primită și cu modele, contribuind din plin la dezvoltarea culturii românești. În legătură cu modelul polonez de exemplu, Nicolae Iorga, avea să observe că:

„Dinspre Polonia venea glasul armonios al antichității pe care îl auzeau școlarii români la studii acolo [...] de aici rezulta pentru ai noștri gustul citirii, îndemnul la scris, întrevederea de orizonturi nouă, setea de adevăr și presimțirea frumosului, lucru care nu putea rezulta din studierea literaturii religioase în slavonește: literatură seacă, moartă, de tâlc și de exegeză”⁹.

De altfel, Nicolae Iorga era convins că

„un învățământ există fără îndoială, nu în legătură cu urmărirea pe căi teoretice a adevărului, ci cu nevoile adânci, neapărate ale societății care, în vremuri normale, creează școala și-i determină caracterul”¹⁰.

În perioada la care ne raportăm, un exemplu elocvent de tânăr studios a fost stolnicul Constantin Cantacuzino (1640-1716), care își făcuse studiile la Padova, Viena și Varșovia¹¹, acesta scriind apoi o *Istorie Țării Românești*. Alături de acesta mai trebuie amintiți frații cronicari și traducători ai Bibliei de la 1688¹², logofeții Radu și Șerban Greceanu¹³, de asemenea, vornicul și cronicarul Radu Popescu (cca 1655-1729)¹⁴, frații David și Teodor Corbea Ceașul, din

8. N. IORGA, *Generalități cu privire la studiile istorice*, Editura Polirom, Iași, 1999, p. 102.

9. N. IORGA, *Istoria literaturii române în sec. al XVIII-lea*, vol. 1, București, 1969, p. 23.

10. N. IORGA, *Istoria învățământului românesc*, Editura Didactică și Pedagogică, București, 1971, p. 2.

11. Mihail CANTACUZINO, *Genealogia Cantacuzinilor*, ed. N. Iorga, București, 1902, p. 292.

12. Virgil CÂNDEA, „Despre rațiunea dominantă”, în: *Rațiunea dominantă*, Editura Dacia, Cluj-Napoca, 1979, pp. 163-164.

13. Radu logofătul GRECEANU, *Istoria domniei lui Constantin Basarab Brîncoveanu Voievod (1688-1714)*, studiu introductiv și ediție critică întocmite de Aurora ILIEȘ, Editura Academiei Republicii Socialiste România, București, 1970, *passim*.

14. Ștefan D. GRECEANU, *Scrierile lui Radu logogofătul cronicarul*, București, Institutul de Arte Grafice „Carol Göbl”, 1904, p. 18 sqq.

Șcheii Brașovului¹⁵, Spătarul Nicolae Milescu, care își publica opera în Occident¹⁶ ș. a.

„Biblia de la București” (1688) a reprezentat unul dintre cele mai importante evenimente tipografice din timpul domnului Șerban Cantacuzino, fiind încredințat spătarului Nicolae Milescu, lui Ghermanos Locros, mitropolit de Nissa, dascăl la școala domnească de la București, episcopului Mitrofan de Huși și, cum spuneam, fraților Radu și Șerban Greceanu, sub păstoria mitropolitului Teodosie (1668-1672 și 1679-1708).¹⁷

Așa cum bine arăta regretatul academician Virgil Cândea, rămâne deschisă problema tiparului românesc ca factor de cultură națională și europeană, rolul avut în relațiile noastre cu alte medii intelectuale, funcțiile lui ca instrument de comunicare cu acestea, precum și contribuția pe care a avut-o la compunerea unei imagini a culturii românești în lume.

În același timp, prin activitatea tipografică și carte, a plasat Țara Românească în spațiul elitist al culturii europene și nu numai. În tipografiile din Țara Românească au fost tipărite lucrări pentru ortodocșii din Bulgaria, Serbia, Croația, Muntele Athos, Ucraina și Rusia, în limba greacă, pentru grecii din turcocrătie – Constantinopol, Ierusalim, Antiohia, Alexandria, Muntele Sinai și Athos. Alte cărți au fost tipărite în limba arabă, georgiană și albaneză.

Astfel, evoluția societății românești a stat clar sub influența membrilor diasporei grecești, în special, pentru că veneau din creștinătatea ortodoxă, dar și a celor veniți din Occident, prin Transilvania, toți aceștia adaptându-se tot mai mult la modelele care se formaseră în marile centre universitare.

La acest nivel cronologic, vorbim de o emigrare a elitelor, a tinerilor ce doresc să studieze și care, în final, construiesc cariere, fără

15. Elena IONESCU, „Din corespondența inedită a lui David Corbea Ceaușul”, în: *Cumidava*, Muzeul de Istorie din Brașov, VI, 1973, p. 63.

16. Alexandru PIRU, *Istoria literaturii române*, I, *Perioada veche*, Editura Didactică și Pedagogică, București, 1970, p. 198 și urm.

17. Grina-Mihaela RAFAILĂ, „Secolul al XVII-lea în documente și imagini din patrimoniul Muzeului Municipiului București”, în: Dan PÎRVULESCU ș.a. (coord.), *Secolul al XVII-lea în documente și imagini din patrimoniul Muzeului Municipiului București. Catalogul expoziției*, Muzeul Municipiului București, București, 2023, p. 4.

a-și uita originile. Și amintim valurile de greci care pleacă în Italia să studieze la Universitatea din Padova, mai cu seamă medicină, cunoștințele fiind asimilate pe fundamentul filosofic ce vine din identitatea lor (apărând astfel *atrofilosoful*)¹⁸, cum a fost doctorul Ioan Molybdos Comnenul (1668-1717/1719)¹⁹, ajuns la curtea lui Constantin Brâncoveanu, în calitate de călugăr sub numele de Ierofeiu ales apoi Mitropolit de Silistra²⁰. Acesta și-a făcut studiile la Constantinopol și în Italia, situație care i-a i-au permis să predea fizică, matematică și științe naturale, geografie, teologie și filosofie²¹. În calitate de mitropolit de Dristor (azi Silistra, în Bulgaria) a scris o *Descriere a Sfântului Munte Athos*. Ioan Comnenul a fost descris ca fiind „un bărbat tânăr foarte învățat cu numele Johannem Papam care după o vreme petrecută la Moscova și-a luat numele Comneni”²². Acesta a fost profesor de medicină și științe fizico-matematice la *Academia Domnească* de la Mănăstirea „Sfântul Sava”²³ și director al Academiei din 1702. Alături de Bartolomeo Ferrari²⁴, a contribuit la

18. N. IORGA, *Medici și medicină în trecutul românesc*, Conferință ținută la Societatea studenților în medicină, Tipografia „Cultura neamului românesc”, București, 1919, p. 33.

19. Donald M. NICOL, „The Doctor-Philosopher John Comnen of Bucharest and his Biography of the Emperor John Kantakouzenos”, în: *Revue des études sud-est européennes*, IX (1971), 3, pp. 511-526.

20. N. IORGA, *Medici și medicină în trecutul românesc*, p. 30.

21. Nicolae VĂTĂMANU, „Învățămintul medical la Academia domnească din București”, în: *Revista Învățămintului superior*, anul VIII, iulie, Ministerul Învățămintului, București, 1966, p. 61; Corneliu DIMA DRĂGAN, Livia BACARU, *Constantin Cantacuzino Stolnicul, un umanist român*, Editura Albatros, București, 1970, p. 240.

22. Constantin ERBICEANU, *Cronicarii greci*, Tipografia Cărților Bisericești, București, 1888, p. XXV; N. VĂTĂMANU, „Învățămintul medical la Academia domnească din București”, p. 61; C. D. DRĂGAN, L. BACARU, *Constantin Cantacuzino Stolnicul*,..., p. 240.

23. Radu Ștefan VERGATTI, „Puncte de vedere asupra evoluției Academiei Domnești din București în anii domniei lui Constantin Vodă Brâncoveanu”, în: *Constantin Brâncoveanu (1688-1714). Studii și cercetări academice*, Editura Institutului Biblic și de Misiune al Bisericii Ortodoxe Române, București, 2015, p. 351, n. 60; Ștefan IONESCU, *Epoca brâncovenească*, Editura Dacia, Cluj-Napoca, 1981, p. 154.

24. Pr. George NEGULESCU și Nicolae VĂTĂMANU, *Casa din București a lui Bartolomeo Ferrari, protomedic al lui Brâncoveanu*, Tipografia Eparhială, București, 1940, p. 11.

inaugurarea studiul medicinei în *Academia Domnească*, singura din Orient, în acest domeniu.

Tot la curtea aceluiasi domn a ajuns și un doctor genial, care poate fi considerat precursor al vaccinării, înainte ca această idee să prindă contur în medicină – Iacob Pylarino (1659-1718)²⁵, originar din Lixouri, din Cefalonia²⁶. Acesta a ajuns, după studii, la Constantinopol, unde l-a întâlnit pe Șerban Cantacuzino (1678-1688), după care a venit, pentru o perioadă de trei ani, în Țara Românească. A plecat apoi în Cefalonia pentru a îngriji de tatăl său, în ultima parte a vieții acestuia, după care a călătorit prin Europa, pentru ca în anul 1688, să obțină diploma de medic la Universitatea din Padova. Cariera sa era în ascensiune, mai cu seamă după ce a ajuns medic la curtea lui Petru cel Mare al Rusiei (1682-1725), timp de un an²⁷, apoi medic al flotei venețiene, până în 1679, an în care îl regăsim iar în Țara Românească, la curtea lui Constantin Brâncoveanu²⁸. Mai aflăm despre el că a ajuns, în anul 1708, consulul Veneției în Smirna²⁹. În Țara Românească a fost prețuit de domn, care, la nunta doctorului de la București, i-a făcut daruri multe³⁰. Din alte surse aflăm că nunta a avut loc la Constantinopol. A scris *Nova et tuta variolas excitandi per transplantationem methodus nuper inventa et in usum tracta...*, publicată la Veneția, în 1715³¹.

25. Nicolae VĂTĂMANU, „Iacob Pylarino, medic al curții domnești din București (1684-1687, 1694-1718)“, în: Valeriu Lucian BOLOGA (ed), *Din istoria medicinei românești și universale*, Editura Academiei Republicii Române, București, 1970, pp. 122-130.

26. Nicolae VĂTĂMANU, „Un grand médecin grec à la cour princière de Bucarest: Jacques Pylarino“, în: XVIIe, Congrès International d'Histoire de la Médecine, I, Athènes, 1960, pp. 557-563.

27. Ștefan IONESCU, Panait I. PANAIT, *Constantin Vodă Brâncoveanu. Viața, domnia și epoca*, Editura Științifică, București, 1969, p. 310.

28. Paul CERNOVODEANU, Olga CİCANCI, „Contribution à la connaissance de la biographie et de l'oeuvre de Jean (Hierothée) Comnène (1658-1719)“, în: *Balkan Studies*, XII (1971), 1, pp. 143-186.

29. N. IORGA, *Medici și medicină în trecutul românesc*, p. 31.

30. *Condica de venituri a Vistieriei de la leatu 7202-7212 (1694-1704)*, sub auspiciile Ministerului Cultelor și Instrucțiunii Publice, în: *Revista istorică a arhivelor*, II, Imprimeria Statului, București, 1878, pp. 313, 659, 715, 721, 729.

31. Nicolae VĂTĂMANU, „Asistența sanitară în București în veacurile al XVI-lea și al XVII-lea“, în: *București. Materiale de Istorie și Muzeografie*, I, 1964, p. 237.

La aceste două nume îl mai putem adăuga pe grecul Pantaleon Caliarchi, „*doctorul cel mare*”³², originar din Chios, care venea dintr-o familie de „*teologi educați*”, ceea ce i-a permis să fie și bibliotecar al domnitorului³³. În 1703, a plecat în Chios și, apoi, la Constantinopol, de unde, în anul 1712, prin patriarhul Ierusalimului, Hrisant Notaras, îl ruga pe domnitorul român să încuviințeze căsătoria dintre nobilul Messer Leonis și fiica sa, Măriuța, ceea ce demonstrează relația strânsă pe care a păstrat-o cu domnitorul Constantin Brâncoveanu³⁴. A murit în 1725, în ianuarie, după cum aflăm din textul de pe piatra funerară ce se păstrează în București, la biserica Stavropoleos³⁵.

Să mai amintim și de doctorii „*foarte chiâmați prin casele boerilor*”³⁶, Enache și Iacob, care erau plătiți de domnitor cu 800 de taleri anual³⁷, precum și de Pandele Doftorul³⁸, care era remunerat cu 1.000 de taleri anual.

Cum am amintit deja, ceea mai mare influență a celei mai mari diaspore a fost cea a grecilor, reprezentați în Țara Românească și de:

– Sevastos Kimenites, director al *Academiei Domnești*, între anii 1689 și 1702. Acesta s-a născut la Chimene, lângă Trapezunt (azi, Trabzon, în Turcia), și-a făcut studiile la Constantinopol și în Italia³⁹. Într-o scrisoare expediată de Sevastos Kimenites din Trape-

32. George I. IONNESCU-GION, *Istoria Bucurescilor*, București, 1899, p. 655.

33. Ioan C. FILITI, *O pagină din istoria medicinei în Muntenia (1784-1828)*, București, 1929.

34. *Spitalul Brâncovenesc. Mărturie peste veacuri a filantropiei creștine*, tipărită cu binecuvântarea Preafericitului Părinte Daniel, Patriarhul României, Editura Basilica, București, 2020, p. 33.

35. Paul CERNOVODEANU, “The Tombstone of Prince Constantin Brâncoveanu’s Physician, Pantaleon Caliarhis”, în: *Revue des études sud-est européennes*, I (1963), 3-4, pp. 561-564.

36. George I. IONNESCU-GION, *Istoria Bucurescilor*, p. 655.

37. Bogdan MURGESCU, *Țările Române între Imperiul Otoman și Europa creștină*, Editura Polirom, București, 2012, p. 322.

38. George I. IONNESCU-GION, *Istoria Bucurescilor*, p. 655

39. Eugen MUNTEANU, „Tradiția biblică românească. O prezentare sintetică”, în: *Anuarul de Lingvistică și Istorie Literară*, tom LII, București, 2012, p. 20; R. Ș. VERGATTI, „Începuturile bibliotecii de la «Academia Domnească de la Sfântul Sava» și Stolnicul Constantin Cantacuzino”, p. 5.

zunt, în anul 1689, către Spătarul Mihail Cantacuzino, frate și colaborator apropiat al stolnicului Constantin Cantacuzino, ierarhul grec a arătat că, pentru buna funcționare a școlii existente la București erau necesare mari cheltuieli: „Numai profesorii și manualele nu sunt suficiente”⁴⁰.

– Neofit Pathelaros, Mitropolit al Cretei, care a vizitat Bucureștiul la 1679, a fost impresionat de erudiția Stolnicului Constantin Cantacuzino, pe care îl numește „*al optulea învățat al lumii*”⁴¹.

– Marcu Porfiropol Cipriotul, care a tradus, la 1710-1711, *Aforismele* lui Hipocrate⁴², ca urmare a îndemnului primit de la Răducanu Cantacuzino⁴³.

– George Maiotas, originar din Epir, cu studiile în Veneția și la Constantinopol, a fost profesorul de latină și greacă al copiilor domnului Constantin Brâncoveanu și profesor la *Academia Domnească* din București⁴⁴.

Un model pentru *Academia Domnească* de la București a fost Academia grecească din Constantinopol sau *Marea Școală*, ai căror profesori fuseseră trimiși în mod special pentru studii la Universitatea din Padova. La acestea se adaugă modele cum ar fi: Academia Movileană din Kiev (înființată de Petru Movilă în 1633, cu studiul limbii latine în programă)⁴⁵, Academia Slavono-Greco-Latină din Moscova⁴⁶, Școlile iezuite din Polonia ș. a.

40. R. Ș. VERGATTI, „Începuturile bibliotecii de la «Academia Domnească de la Sfântul Sava» și Stolnicul Constantin Cantacuzino”, p. 5.

41. R. Ș. VERGATTI, „Începuturile bibliotecii de la «Academia Domnească de la Sfântul Sava» și Stolnicul Constantin Cantacuzino”, p. 5.

42. Bogdan Horia CHICOȘ, „Biblioteci medicale și învățământ medical pe teritoriul românesc până la începutul secolului al XIX-lea”, în: *Jurnal medical brașovean*, 2008, p. 57.

43. Răducanu Cantacuzino era fiul lui Ștefan Vodă Cantacuzino (1714-1716), ca a fost ucis la Constantinopol, alături de tatăl său, Stolnicul Constantin Cantacuzino, și al doamnei Păuna, cf. Cătălina OPASCHI, „O genealogie inedită a familiei Cantacuzino și herburii Cantacuzine”, în: *Cercetări numismatice*, XII-XIII, 2006-2007, p. 540.

44. N. IORGA, *Istoria literaturii române vechi*, partea a II-a, București, 1934, p. 206.

45. P. P. PANAITESCU, *Începuturile și biruința scrisului în limba română*, p. 205.

46. Hilde de RIDDER-SYMOENS (ed) „Universities in early modern Europe (1500-1800)”, în: Walter Rugg (ed. gen.) *A history of the University in Europe*. Vol. II. Cambridge University Press, 1997, pp. 48, 56, 58.

Printre studenți au fost Nicolae Milescu Spătaru și Dimitrie Cantemir, cel din urmă, ajungând să predea aici logica⁴⁷. Dintre profesorii de aici, mai amintim pe Ghermanos Lokros Nissis, rectorul acesteia, care va deveni profesor la *Academia Domnească* din București, după ce a fost invitat la București pentru a ajuta la editarea *Bibliei* din 1688, alături de Sevastos Kimenites, rectorul *Academiei Domnești*⁴⁸.

Domnul a fost foarte atent și cu educația propriilor fii, astfel că aceasta i-a fost încredințată tot unui grec, Mitrofan (1716-1719), ales mitropolit în locul lui Antim Ivireanul, de către domnitorul Nicolae Mavrocordat, inițial, fiind mitropolit de Nissa. Născut în Tassos, acesta a intrat în monahism, fiind călugărit la Mănăstirea Dionisiu din Sf. Munte Athos⁴⁹. Venind în Țara Românească, a fost numit stareț la Mănăstirea Cotroceni, după care a plecat la Constantinopol, pentru a reveni ulterior la București, dar la Mănăstirea „Sfântul Ioan”. Mitrofan a fost și duhovnicul domnitorului.

Mitrofan a scris epigrame, o *Cronică a Țării Românești*, (1714-1716)⁵⁰, și a editat mai multe cărți în neogreacă, în perioada 1705 și 1715, dintre care amintim Tomul bucuriei, tipărit la Râmnic în 1705. Pe infrapagină este scris: „*Editat și corectat de Mitrofan Gregoras din Dodona*”⁵¹. A corectat și tradus, în timpul mitropolitului Antim Ivireanu, „*Slujba Sfintei Ecaterina și Proschinatarul Sfântului Munte Sinai*”, tipărită în limba greacă:

„*În timpul domnitorului Io. Constantin Basarab Voevod, Eghemonul a toată Ungrovlahia, de către Preasfințitul și prea învățatul Mitropolit Antim în Mitropolia din Târgoviște, prin îngrijirea și corectarea preacuviosului între ieromonahi Mitrofan Gregoras din Dodona, (...) spre ajutor părinților din Muntele Sinai cel prea înalt*”⁵².

47. P. P. PANAITESCU, *Începuturile și biruința scrisului în limba română*, p. 205.

48. E. MUNTEANU, „Tradiția biblică românească. O prezentare sintetică”, p. 322.

49. Lucian FLOREA, „Aspecte din viața și activitatea mitropolitului Mitrofan al Ungrovlahiei (1716-1719)”, în: *Glasul Bisericii*, an. XXVI, 1967, nr. 3-4, pp. 275-282.

50. „Cronica lui Mitrofan Grigoras”, publicată de D. Russo, în: *Studii Istorice Greco-Romane*, II, pp. 441-442.

51. Constantin ERBICEANU, *Cronicarii greci cari au scris despre români în epoca fanariotă*, Tipografia Cărților Bisericești, București, 1888, pp. 125-129.

52. Mircea PĂCURARIU, *Istoria Bisericii Ortodoxe Române*, vol. 1, Editura Institutului Biblic și de Misiune al Bisericii Ortodoxe Române, București, 1991, p. 231.

A mai tradus „Panoplia dogmatică“,

„a împăratului Alexie Comnen cuprinzând în scurt scrierile fericitelor și de Dumnezeu purtătorilor Părinți puse în ordine și armonie cugetată de Eftimie Monahul Zigaden, afierosită pe timpul D. Domn Ioan Constantin Basarab Voevod Brâncoveanu ș...ș, D. D. Ștefan Vv. Brâncoveanu, de Preasfințitul Mitropolit al Dristei. D. D. Atanasie, cu a cărui cheltuială s-a tipărit acum întâi, de Dumnezeu alesul Mitropolit al Ungrovlahiei, Antim din Iviria. Corector: Mitrofan Gregoras“.

După mazilirea domnitorului Constantin Brâncoveanu, îi va cere lui Nicolae Mavrocordat, care își pregătea a doua domnie, să nu aducă prea mulți greci în țară, ca să nu îi nemulțumească pe români.⁵³ În 1719 s-a retras din scaun și a murit în anul 1720.

Domnul Constantin Brâncoveanu a susținut Academia Domnească de la Mănăstirea „Sfântul Sava“ din București și prin alegerea unor buni decani, cum a fost grecul Sevastos Kimenitul. Aceasta fusese fondată de Șerban Cantacuzino (domn al Țării Românești 1678-1688), în 1689, pentru a promova educația superioară în Țara Românească, după modelul celor de la Constantinopol și din Padova, după cum fusese sfătuit de fratele său, Stolnicul Constantin Cantacuzino⁵⁴. Ulterior, Nicolae Mavrocordat, prin edictul din 1714, anunța că *„poate face studii aici oricine dorește, fără a plăti“*⁵⁵. Întrucât Academia avea și bursieri⁵⁶, unii chiar din Peninsula Balcanică, aceasta va contribui la formarea sistemelor de educație din acest spațiu⁵⁷.

Profesorii greci, foarte erudiți, vor introduce în programele lor cele mai noi achiziții științifice ale timpului, precum și cele mai moderne

53. M. PĂCURARIU, *Istoria Bisericii Ortodoxe Române*, p. 231.

54. Ariadna CAMARIANO-CIORAN, *Les Académies princières de Bucarest et de Jassy et leurs professeurs*, Institute for Balkan Studies, Tessalonic, 1974, p. 20 și urm.; A. ȘTEFĂNESCU, „Academia domnească de la Sf. Sava ctitorie Cantacuzină – repere arheologice“, în: *București. Materiale de Istorie și Muzeografie*, XV, București, 2001, pp. 147-152.

55. A. CAMARIANO-CIORAN, *Les Académies princières de Bucarest et de Jassy*, p. 277.

56. Chiar țarul Petru I va trimite bursieri să învețe la București.

57. A. CAMARIANO-CIORAN, *Les Académies princières de Bucarest et de Jassy*, p. 356 și urm.

teorii filosofice și sociale, ei înșiși fiind absolvenți ai studiilor realizate la Universități din Occident – Padova, Paris, Leipzig⁵⁸.

Întrucât numărul celor care doreau să studieze creștea, în anul 1707, domnul Constantin Brâncoveanu „a pus să se construiască și alte case și tocmele, ca să fie școală de învățat carte, întru pomenirea veșnică a neamului său”⁵⁹. Reorganizarea *Academiei Domnești*⁶⁰ a căzut în sarcina lui Chrysanthos Notaras (1660-1733)⁶¹, patriarh al Ierusalimului pentru 26 de ani (1707-1733)⁶², care, călătorind în Valahia (1686-1687), Moldova, Moscova (1692), Viena, Veneția, Padova, Paris, București, Kiev, Constantinopol, Palestina, Asia Mică și la Marea Egee⁶³, a reușit o sinteză a modelelor din Estul și Vestul Europei, din Sudul și Sud-estul continentului și de asemenea, a celor din Orientul apropiat. Este cunoscut faptul că acesta studiasse, trei ani, între 1697 și 1700, la Universitățile din Padova și Veneția discipline precum medicina, filosofia, metafizica, teologia, fizica, matematica, astronomia ș.a.⁶⁴ La ultimele două, acesta va aprofunda studiile la Paris, iar în anul

58. Maria NYSTAZOPOULOU-PÉLÉKIDOU, *La tradition post-byzantine et la présence de l'Hellénisme dans les Principautés danubiennes*, în P. M. KITROMILIDES și A. TABAKI, (eds), *Relations gréco-roumaines. Interculturalité et identité nationale*, Institut de Recherche Néohelléniques, Atena, 2004, p. 52.

59. Nicolae STOICESCU, *Repertoriul bibliografic al monumentelor feudale din București*, București, 1961, pp. 128, 195.

60. A. CAMARIANO-CIORAN, *Les Académies princières de Bucarest et de Jassy*, pp. 37-41.

61. Evangelos LIVIERATOS, Chryssoula BOUTOURA, Maria PAZARLI, Nopi PLOUTOGLOU, Angeliki TSORLINI, “The very first printed map in Greek, a derived map from Dutch cartography: Chrysanthos Notaras’ world map (1700) vs Jan Luyts’ world map (1692”, în: *e-Perimetron*, vol. 6, 2011, 3, p. 201 și urm. A fost nepotul lui Dositheus II Notaras, patriarhul grec al Ierusalimului (1669-1707). Luís SARAIVA (ed), *Europe and China: Science and Arts in the 17th and 18th Centuries*, World Scientific Publishing Co. Pte. Ltd., Singapore, 2013, p. 169.

62. Constantin ERBICEANU, *Cronicarii greci*, Tipografia Cărților Bisericești, București, 1888, p. 107.

63. De asemenea, a vizitat statele germane și Polonia (1688). L. SARAIVA (ed), *Europe and China: Science and Arts in the 17th and 18th Centuries*, p. 169.

64. Evangelos LIVIERATOS, Chryssoula BOUTOURA, Maria PAZARLI, Nopi PLOUTOGLOU, Angeliki TSORLINI, “The very first printed map in Greek, a derived map from Dutch cartography...”, p. 201.

1700 a publicat, la Padova, *Harta Valahiei*, pe care o dedică domnului Constantin Brâncoveanu, alături de alte patru hărți. Ca să completăm schița de dascăl a lui Chrysanthos Notaras vom aminti de traduceri din greaca modernă, semnificativă fiind traducerea operei lui Nicolae Mănescu Spătaru sub titlul de *China supusă* și dedicată tot lui Constantin Brâncoveanu⁶⁵.

Cum spuneam, Chrysanthos Notaras⁶⁶ a fost decan al Academiei Domnești din București, care a fost organizată după modelul unei Facultăți de Litere și Filosofie, dar a și predat cursuri de filosofie, logică, retorică, fizică, despre cer, despre naștere și pieire, despre suflet și metafizică, corespunzând de fapt celor șapte lucrări fundamentale ale lui Aristotel⁶⁷.

Un alt aspect important îl reprezintă dotarea Academiei domnești cu o bibliotecă impresionantă⁶⁸, după cum înțelegem din scrisoarea stolnicului Constantin Cantacuzino, expediată prietenului său, profesorul Ion Cariofil, datată la 12 mai 1692, în care îi mulțumea pentru progresul copiilor lui, Ștefan și Răducanu, cărora acesta din urmă „le deschidea și le șlefua mintea predându-le logica [...] prin cărțile de acasă și de la academie“.

Și în domeniul artei sacre, grecii au avut multe de spus, mai cu seamă după ce la Mănăstirea Hurezi, începe să funcționeze și o școală de pictori bisericești⁶⁹, organizată de Constantinos Zugravul, ce urmărea menținerea stilisticii neobizantine, precum și asimilarea

65. Traducere a fost realizată în timp ce se afla în misiune la Moscova.

66. Acesta avea multe cunoștințe științifice care îi vor permite să construiască câteva instrumente astronomice de bază și chiar cadranul unui astrolab. Constantine SKORDOULIS, Gianna KATSIAMPOURA și Efthymios NICOLAIDIS, “The Scientific Culture in Eighteenth to Nineteenth Century Greek Speaking Communities: Experiments and Textbooks”, în: Peter HEERING (ed), *Learning by doing. Experiments and instruments in the history of science teaching*, Editura Steiner, Stuttgart, 2011, p. 99 sqq.

67. N. IORGA, *Medici și medicină în trecutul românesc*, p. 32.

68. George POTRA, *Documente privitoare la istoria orașului București (1634-1800)*, Editura Academiei Republicii Socialiste România, București, 1982, p. 26.

69. Ș. IONESCU și P. I. PANAIT, *Constantin vodă Brâncoveanu, viața, domnia, epoca*, Editura Științifică, București, 1969, passim; Vasile DRĂGUȚ, *Dicționar enciclopedic de artă medievală românească*, Editura Științifică și Enciclopedică, București, 2000, p. 166.

unor elemente inovatoare preluate de la Sfântul Munte Athos⁷⁰. Acesta, numindu-se pe sine *Constantinos din Țara Românească*, a pictat, împreună cu ucenicul său Ioan, *Biserica Doamnei* din București (1683), ctitorie a Mariei Doamna, soția voievodului Șerban Cantacuzino⁷¹.

Sursele artei pictorului Constantinos au fost identificate, în principal, în arta fraților Georgios și Frangos Kontaris⁷², pictori tebani activi după jumătatea secolului al XVI-lea, puternic influențați de stilul compatriotului lor contemporan Frangos Katelanos, originar din Teba Beoției⁷³, și de opera continuatorilor lor formați în atelierile din Lino-topi, în provincia Kastoria.

Ca urmare, Domnul Constantin Brâncoveanu, a fost un creator de școală și în domeniul artei sacre, impunând *stilul brâncovenesc*, până pe la 1730, pe o arie de difuzare ce include Banatul, sudul Ardealului și toată Oltenia și Muntenia. În acest context, viitorul mitropolit al Dristrei, Ioan – Ierotei Comnen, îi scria, în anul 1702, din Patriarhia Antiohiei, domnului Constantin următoarele:

„Prin acea largă opera de cultură răsăriteană,[...] față de regiunile siriene, arabe, caucaziene, supuse ori vasale Turcilor, ca și față de grecitatea europeană, [domnul a știut] să înlocuiască pe împărații bizantini de odinioară, ca un urmaș legitim al cărora era privit”⁷⁴.

În concluzie, putem afirma că bazele sistemului modern de învățământ au fost puse în perioada sfârșitului de secol al XVII-lea și începutul celui de-al XVIII-lea secol, care corespunde, în Țara Românească, cu domnia lui Constantin Brâncoveanu, considerat,

70. Ion D. ȘTEFĂNESCU, *Arta veche a Banatului*, Editura Mitropoliei, Timișoara, 1981, p. 39.

71. Victor BRĂTULESCU, „Zugravul Constantinos”, în: *Mitropolia Olteniei*, Craiova, an XII, nr. 10-12, 1961, pp. 688-698.

72. Corina POPA, Ioana IANCOVESCU, Vlad BEDROS, Elisabeta NEGRĂU, *Repertoriul picturilor murale brâncovenesti. Județul istoric Vâlcea*, I-II, București, 2008; Corina POPA, Ioana IANCOVESCU, *Mănăstirea Hurezi*, București, 2009.

73. Athanásios SÉMOGLOU, “Les peintures murales de la chapelle athonite Saint-Nicolas de Lavras. Application d’un nouveau langage pictural par le peintre thébain Frangos Catellanos”, în *Annuaire de l’École pratique des hautes études*, 103, 1994, pp. 525 sqq.

74. AL. ELIAN, *Bizanțul, Biserica și cultura românească*, Editura Trinitas, Iași, 2003, p. 208.

pentru viața și moartea sa martirică este considerat Sfânt în Biserica Ortodoxă Română. La această evoluție se poate constata aportul elitelor din diaspora greacă, care emigrează și studiază la Universități importante din Sudul și Vestul Europei, precum și la Constantinopol, astfel că se observă o frumoasă sinteză culturală între științele ce se dezvoltă în Occident și filosofia, teologia și metafizica orientală. Modele sunt și din partea Bisericii Catolice și amintim de Școala latină a Iezuiților, asemănătoare cu instituțiile din Polonia, și din partea Bisericii Ortodoxe, prin școlile grecești⁷⁵. Să nu uităm că fiii de domni și de boieri învățau de mici și limba greacă, cu profesori greci, limba greacă fiind cea prin intermediul căreia se vehiculau și tradiția bizantină, ritualul ortodox, dar și conceptele administrative utilizate de otomani. Apoi, puteau să se îndrepte spre Academia domnească sau Academia din Kiev, ori spre una din Universitățile Occidentale.

75. Jacques BOUCHARD, *Nicolae Mavrocordat. Domn și cărturar al iluminismului timpuriu (1680-1730)*, traducere din limbile franceză și neogreacă de Elena Lazăr Editura Omonia, București, 2006, p. 35.